

cultuur kon betrekken.

Wat Groen en Kuyper in het verleden hadden ontdekt, stelde Kuyper zich nu als ideaal: tegenover het liberalisme en conservatisme, die de religie tot de persoonlijke levenssfeer hadden teruggedrongen, eiste hij vrijheid op zijn overtuiging in het publieke leven zelfstandig vorm te geven. Hij streefde een vrije school na, en een vrije kerk, in een vrije natie. Hij eiste vrijheid op, maar niet die van het liberalisme en conservatisme, die aan het rooms-katholicisme en het orthodox-protestantisme alleen de tweede rang lieten. Als een waar protestant keerde Kuyper zich tegen de achterstelling van het orthodox-protestantse volksdeel. Op basis van Groens inzichten formuleerde hij een politiek program, waarin hij de Antirevolutionaire Partij presenteerde als 'een militante partij, die, geen vrede hebbend met de bestaande orde, daarop critiek oefent, die bestrijdt en poogt te wijzigen.'⁴

Kuyper ging openlijk in oppositie. Nadat hij in 1869 redacteur van het kerkelijk weekblad *De Heraut* was geworden, gelukte het hem in 1872 het antirevolutionaire dagblad *De Standaard* te doen verschijnen. Met deze krant had hij het middel gevonden om zijn politieke tegenstanders uit te dagen en het gereformeerde volksdeel tot strijd op te wekken. Met name in de eerste jaren van het bestaan van dit dagblad was het een uiterst militante krant, die gedragen werd door de strijd bare persoonlijkheid van Kuyper. Hij stelde zich afwijzend op tegenover de bestaande orde en liet geen kwestie en geen incident onbenut om zijn protest tegen deze orde te doen horen. In politieke kringen was zijn reputatie van stormloper al spoedig gevestigd, en sinds Kuyper in 1874 in de Tweede Kamer was verkozen, nam de confrontatie tussen de antirevolutionaire richting en haar politieke tegenstanders scherper vormen aan. Het brede protestantse volksdeel viel Kuyper na 1872 niet dankbaar te voet. Wanneer we hier spreken over de polemische perstraditie binnen het Nederlands protestantisme moet steeds bedacht worden, dat grote groepen protestanten zich nimmer tot Kuyper hebben aangetrokken gevoeld, en dat andere delen zich na verloop van tijd van hem afkeerden. Kuypers oplossing voor het probleem van de verhouding tussen het christendom en de moderne cultuur leidde tot voor hen onaanvaardbare tegenstellingen. Kuyper zocht die tegenstellingen op en werkte ze eindeloos uit, zowel jegens opponenten binnen eigen kring als daarbuiten. De groep, die hij tenslotte in staat en kerk om zich heen verzamelde, bestond voor een groot deel uit confessioneel-gereformeerden, de meest belijnde en zelfstandige kern van het Nederlands protestantisme.

Kuyper stuitte bij de vorming van dit volksdeel op een moeilijkheid, die hij eerst zelf in Beesd had ondervonden: dat er met de orthodox-protes-

4. A. Kuyper, *De Standaard*, 24 april 1878.